

Bir Grup Ender Bizans Seramiđi Üzerine Düşünceler Thoughts on a Group of Rare Byzantine Ceramics

Zeynep MERCANGÖZ*
E. Merve KUNT**

Özet

Kuşadası, Kadıkalesi Kazısı sırlı Bizans seramik buluntularının sitteki yaygınörneklerinden biri olan ancak gelişmiş güzel fırça darbeleriyle oluşturulan oksit boyaları ve kazıma desenleriyle diğer seramik gruplarından ayrılan bir grup sırlı seramik örneği bu bildirinin konusunu oluşturmaktadır. Birkaç farklı stilde dekore edilen bu kaplar kalın cidarları ile nispeten kaba görünseler de çoğunlukla deve tüyüne yakın renklerdeki pudra benzeri yumuşak dokulu hamurları farklı kil yataklarından geldiklerini düşündürür. Bu gruba ait kazıma dekoruna ek yeşil oksit boya desenine sahip örnekler, özellikle Batı Anadolu'da yer alan bazı kazılarda Beylikler Dönemi seramiği olarak nitelendirilen buluntulara oldukça yakındır.

Sırlanmamış (yarı mamul) ve pişirim hatalı buluntulardan Anaia üretimi olduğunu varsaydığımız söz konusu seramikler, 2009 sarnıç buluntusu iki ithal tabakla birlikte değerlendirilerek, bu üretimin esin kaynağı konusunda bir tartışmaya yer vermek istemekteyiz. Aynı zamanda özellikle Khersonesos, üretimi olduğu kabul edilen bezeme detayıyla benzer bir seramikle de yapılacak karşılaştırma ile Anaia Bizans sırlı seramik zenginliği ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Anaia, Bizans, Sırlı, Seramik, Üretim*

* Prof. Dr. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Emekli Öğretim Üyesi, İzmir, Türkiye, E-mail: zeynepmrcngz@gmail.com

** Dr., Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye, E-mail: merveekunt@gmail.com

Abstract

The subject of this paper is a group of glazed ceramic samples, which are one of the common examples of glazed Byzantine ceramic finds in the Kuşadası, Kadıkalesi Excavation site, but are distinguished from other ceramic groups by their oxide paints and sgraffito patterns created with random brush strokes. Although these vessels, decorated in several different styles, appear relatively rough with their thick walls, their powder-like, soft-textured paste, mostly in colors close to camel hair, suggests that they came from different clay deposit. The samples of this group, which have a green oxide paint pattern in addition to the sgraffito decoration, are very close to the finds described as period of Beyliks ceramics, especially in some excavations in Western Anatolia.

We would like to discuss the inspiration of this production by evaluating the ceramics in question, which we assume to be Anaia production, among unglazed (unfinished) and wasters, together with two imported plates from the 2009 cistern find. At the same time, the richness of Anaia Byzantine glazed ceramics will be revealed through a comparison with a similar ceramic with detailed decoration, which is considered to be produced especially in Chersonesos.

Keywords: *Anaia, Byzantine, Glazed, Ceramic, Production*

GİRİŞ

Kadıkalesi/Anaia Kazısı sırlı seramik buluntuları arasında yer alan bir grup seramik³, iyi pişirime sahip olmayan pudramsı hamurları, çeşitli renkte sır uygulamaları ve bu sır uygulamasına ek kimi zaman çeşitli bezeme repertuarına sahip kazıma işçiliğiyle ön plana çıkmaktadır. Toprak altından gün ışığına çıkarılan bu gruba ait seramikler, 13. yüzyılın başlarından itibaren kendi ayırt edici özellikleri ve bezeme repertuarıyla yerel, taşra atölyelerinin güçlü faaliyetlerini gözler önüne sermektedir. Bu gruba ait seramikler, aynı dönem içerisinde üretilen Kadıkalesi/Anaia Üretimi Zeuksippus seramiklerin bezeme repertuarı ile ortak ayrıntılara sahip olsalar da farklı yapısal özellikleri onları farklı kılmaktadır.

Yazına konu olan seramikler; astarlanmamış, astarlanıp sırlanmamış ya da pişirim hataları gibi üretime dair bir takım somut veriler ortaya koymaktadır. Kadıkalesi/Anaia'da ortaya çıkarılan bu grup seramikler sır renkleri, bezeme repertuarı ya da bezeme tekniğine göre sınırlı adlandırma yapılamayacak kadar çeşitli özellik sergilemektedir. Söz gelimi ortak hamur özelliği gösteren bu gruba ait seramik örnekler hem akıtma dekoruna hem de kazıma dekoruna sahiptir. Fakat, bu örneklerin yalın halde kazıma ya da boya dekoruna sahip olduğu örneklerde gözlemlenmektedir. Bu seramik gruplarını, sır rengine ya da kazıma tekniğine göre bir adlandırma yapılması bu gruba giren seramiklerin sınırlarının dar tutulup isimden kaynaklı gruba dahil edilmemesi sorununu ortaya çıkaracaktır. Bu nedenle Kadıkalesi/Anaia'da şuan için bezeme ya da sır rengine yönelik kesin bir isimlendirme yapılmaktan kaçınılmıştır. Yazına konu olan seramikler; Kadıkalesi/Anaia seramik buluntuları baz alınarak "Diğer Seramikler" ana başlığı altında değerlendirmiştir. Diğer Seramikler başlığı altında yer alan I. Grup örnekleri Tek Renk ve Kazıma dekorasyonuna sahiptirler. İyi pişirimli ve oldukça sert hamurları ile dikkati çekmektedir. Seramik kapların iç yüzeyinde üç ayak izi gözlemlenmektedir. II. Grup örneklerinde ise, I. Gruba nazaran iyi pişirime sahip olmayan hamur gözlemlenmektedir. Kalın astar üzerine sır ince bir tabaka halinde uygulanmıştır. Bu gruba ait örnekler kendi içerisinde Kazıma ve Akıtma Boyalı Kazıma olarak bezeme repertuarına göre farklılık göstermektedir. III. Grup örnekleri, II. Gruba yakın özellikler göstermektedir. Tek farklı daha kırmızımsı olan hamur renkleridir. III. Grup örnekleri bezeme repertuarına göre Tek Renk, Akıtma Boyalı, Kazıma ve Akıtma Boyalı Kazıma olarak ayırım göstermektedir. Grup II ve Grup III örneklerinde üç ayak izine rastlanmaz. Üst üste istiflenerek fırınlanma yapıldığına dair izler mevcuttur.

Bu yazınımıza Grup II örnekleri konu olmuştur. Yukarı da kısaca açıklamaya çalışılan adlandırma probleminden dolayı bu gruba ait seramiklere, makale içerisinde Grup II olarak yer verilecektir. Grup II'de kendi içerisinde A ve B olarak alt başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Grup II

II. gruba dahil edilen örnekler değişen bezeme repertuarı baz alınarak kendi içerisinde iki alt gruba ayrılmıştır. Grup II. A' da tek renk sırlı ve kazıma teknikli seramikler yer alırken, Grup II. B'de kazıma tekniğine ek oksit boya ve tek renk sırlı zemin üzerine oksit boyaların uygulandığı örneklere yer verilmiştir (Görsel 1).

³ Bu çalışma Ege Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: 23863 (Söz konusu projenin içinden bir seçkidir).

Görsel 1: Grup II seramiklerine toplu bir bakış.

Grup II. A

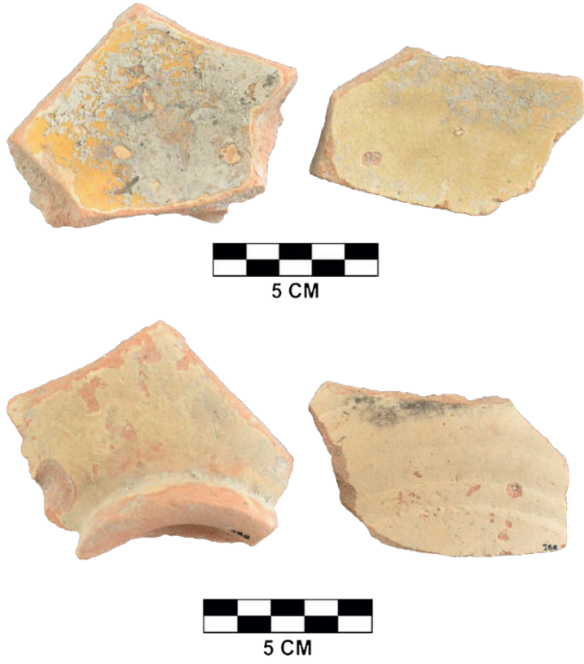
Bu gruba ait seramiklerde farklı cidar kalınlıkları dikkati çekmektedir. Farklı cidar kalınlıklarına sahip bu örnekler iyi pişirilmemiş hamur özelliği göstermektedir. Bu iyi pişirime sahip olmayan hamur da grup örneklerine pudramsı bir doku görünümü vermiştir. Kadıkalesi/Anaia'da, devetüyü rengine yakın tonlar (2.5YR/8/6, 5YR/7/6, 5YR/7/8, 7.5YR/7/6, 7.5YR/8/6) ve kırmızı-kahverengine (2.5YR/7/8, 5YR/6/6, 10R/6/6, 2.5YR/6/8) gibi farklı hamur tonları gözlemlenmiştir. Sır renkleri ise; açık sarı (5Y/9/4), koyu sarı (2.5Y/6/8), açık yeşil (2.5GY/8/2, 2.5GY/9/4), yeşilin (2.5GY/5/6, 7.5GY/6/6) tonsürtonları halindedir. Sarı ve yeşilin tonlarındaki sırlar kalın astar üzerine ince tabaka halinde uygulanmıştır. Genel görünüm itibarıyla, dış yüzeyde genellikle astar uygulanmaz. Kabın iç yüzeyini, dışta da ağız kenarı ile sınırlandırılan astar krem ya da beyaz renk tonuna sahip astar oldukça kalındır. Bu gruba ait çoğu örnekte dış yüzeyde astar gözlemlenmezken, Kadıkalesi/Anaia'da birkaç örnekte tıpkı iç yüzeyde olduğu gibi kabın dış yüzeyine de kalın tabaka halinde astar uygulandığı görülmektedir (Görsel 2).

Formlar

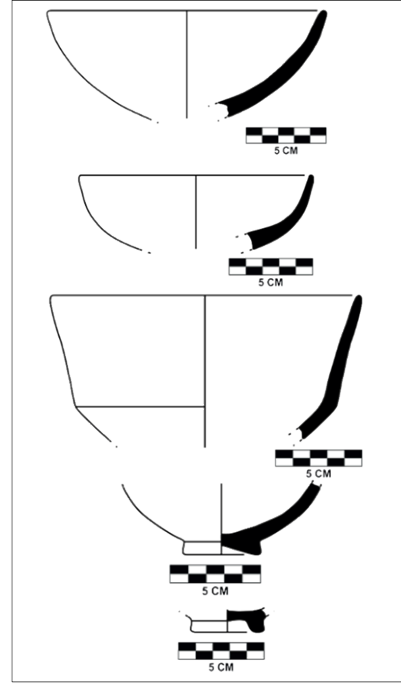
Bu grubu temsil eden sırlı seramik örnekler kâse, çanak ve tabak gibi çeşitli kap formlarına sahiptir.

Kâseler

Ağız çapları; 13.6-17.6 cm, Kaide çapları; 4.2 yükseklikleri; 9.5-10 cm aralığındadır. Kâselerin tüm olmayan örneklerden yola çıkarak, muhtemelen dışa açılan gövdeli, bu gövde bir örnekte hafif kavislenerek dışa açılır, yuvarlak basit ağızlı ve alçak kaideli oldukları varsayılır (Görsel 3).

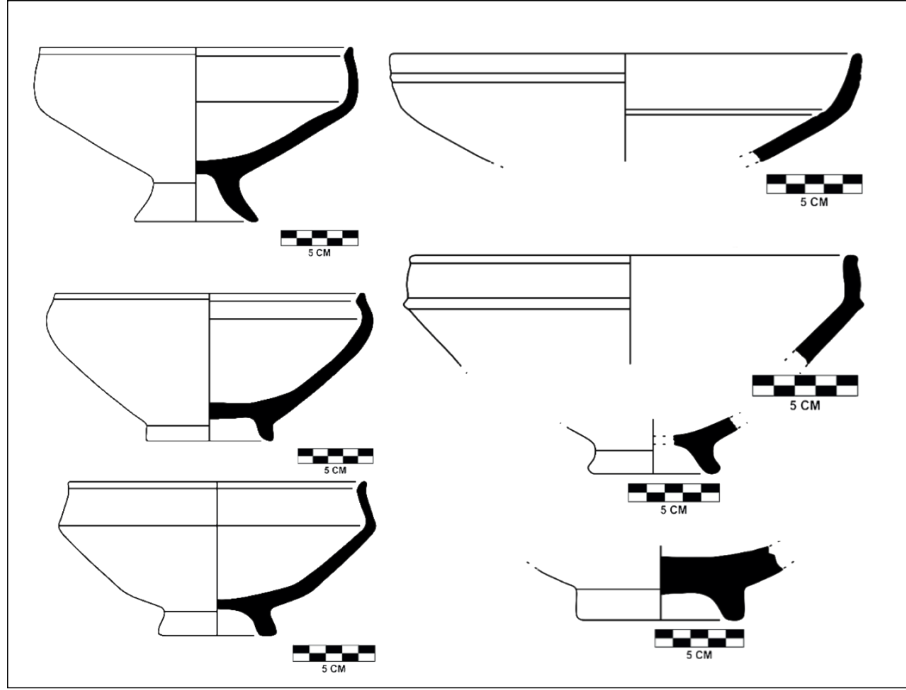
Görsel 2: Grup II. A dış yüzeye uygulanan astar.

Görsel 3: Grup II. A kâse formları

Çanaklar

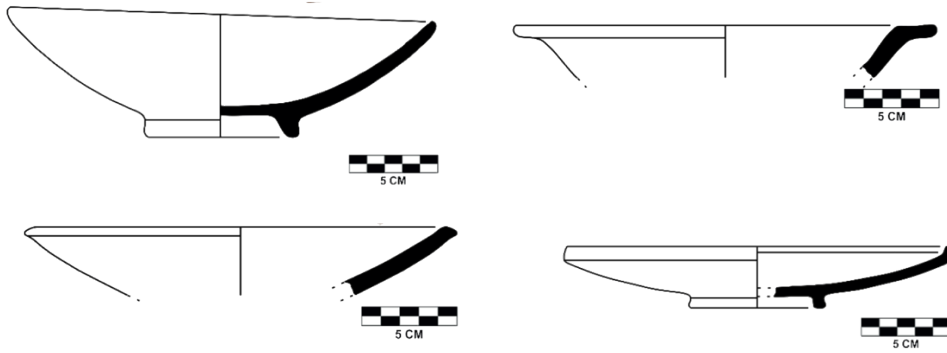
Ağız çapları; 17.6-21 cm, kaide çapları; 7-9.6 cm, yükseklikleri; 9.1-11 cm aralığındadır. Çan formu benzeri bir forma sahip gövde, hafif içe kıvrılan çok hafif dışa çekik sivri dudak profili yüksek çan kaide, dışa açılan ve ağza doğru yumuşak kavisli gövde, kıvrılarak içe çekilen, hafif dışa çekik sivriltilmiş ağız profili ve zemine oturan kısmı sivriltilmiş dışa açık alçak halka kaide, dışa açılan ve ağza doğru keskin kavisli gövde, kıvrılarak içe çekilen, hafif dışa çekik sivriltilmiş ağız profili ve zemine tam oturan dışa açık alçak halka kaide, dışa açılan gövde ve yukarı doğru basit yuvarlak ağız, dışa açılan ve ağza doğru keskin kavis yapıp dışta dirseklenen, düz yükselen dudak kısmı yuvarlaklaştırılmış ağız profili, hafif kıvrım yaparak dışa açılan alçak halka kaide, çok hafif dışa açılan alçak halka kaide gibi formları görmek mümkündür (Görsel 4).

Görsel 4: Grup II. A çanak formları.

Tabaklar

Tabakların, ağız çapları; 20.6-24 cm, kaide çapları; 7.5- 10 cm, yükseklikleri; 3.3-7.1 cm aralığındadır. Dışa açılan gövde, yuvarlak basit ağız profili ve hafif dışa açılan alçak halka kaide, dışa açılan gövde ve dışa çekik düz geniş ağız tablası, dışa düz açılan gövde, çok hafif dışarı düz dudak profili, dışa açılan gövde, hafif içe kıvrılan içe çekik ağız profili ve zemine tam oturan ve hafif dışa açılan alçak kaide tabaklarda görülen formlardır (Görsel 5).

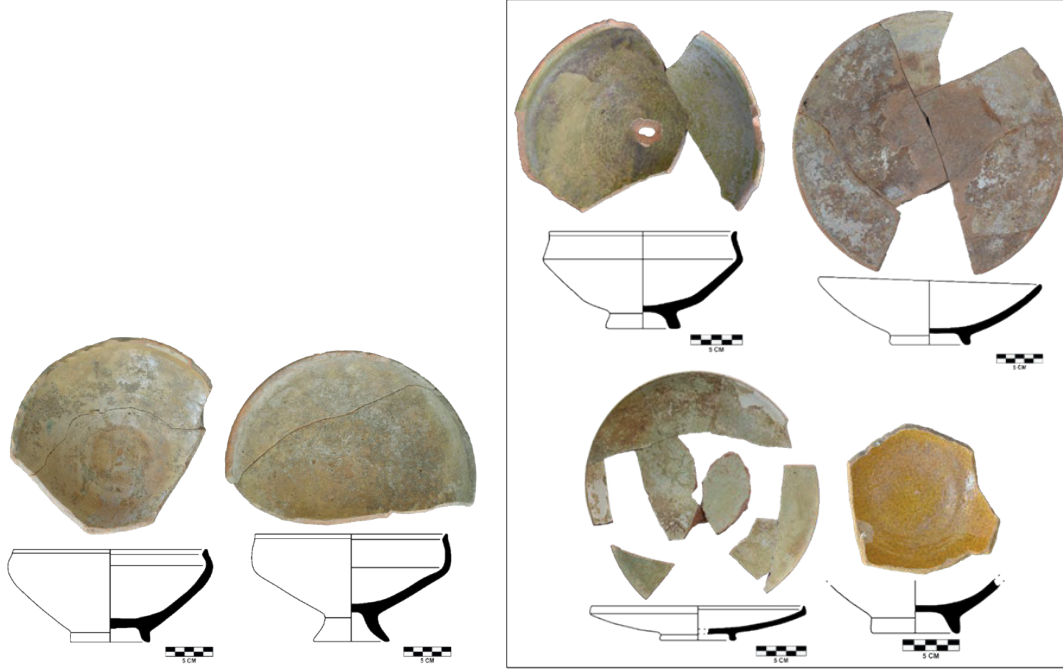
Görsel 5: Grup II. A Tabak Formları

Süsleme

Seramikler üzerinde yer alan kazımlar oldukça alelaceledir. Bazı örnekler de ise, bu alelacele görünüm yerini dalgalı bezeme ve tarak bezeme gibi belirli bir kompozisyona bırakmıştır. Bezeme repertuarının kabın formuna göre çeşitlilik gösterdiği görülmektedir.

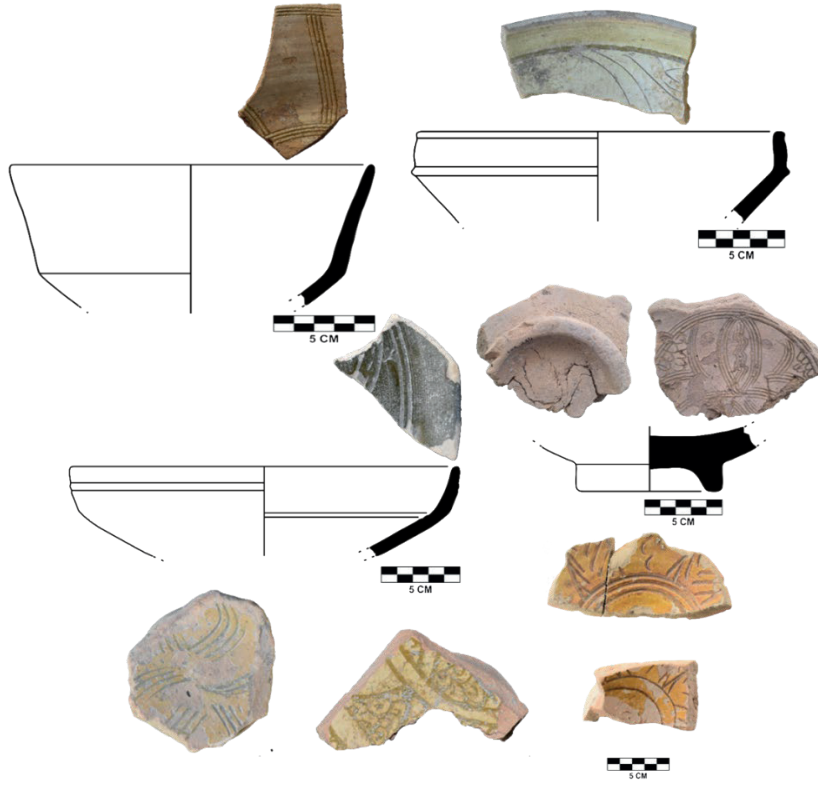
Söz gelimi, dışa çekik dudak profiline sahip çanaklarda bezeme ağız kenarını çevreleyen, kimi örnekte ise daha aşağıya doğru devam ettiği tespit edilmiştir.

Kapların genel bezeme repertuarı ise; kimi zaman yalın tek renk sırlı (Görsel 6), kimi zaman da tek renk sır üzerine kazıma, merkezde ve çevresine dikey şekilde yerleştirilen üçlü tarak bezemeler, sarmal halde tarak bezemeler, tam kompozisyonu seçilemeyen kıvrımlı hatlar dolgu zemin üzerine geçmeli hatlar, stilize bitkisel kompozisyonlara sahip tarak bezemeler gibi kazıma tekniğine sahip bezemeler görülmektedir (Görsel 7).

Görsel 6: Grup II. A tek renk sır bezemesine sahip örnekler.

Tek Renk Sırlı örnekler; Afyon'da Amorium (Doğır ve Armağan 2020: 82), Muğla'da Beybağ (Öztaşkın 2013: Lev. 15, 172, 175), Bulgaristan'da Polski Grades Köyü (Борисов 2017: 291, Рис. 3, 1-5), Ukrayna'da Khersonesos (Waksman 2007: 386, fig. 4, BYZ300) gibi bölgelerde görülmektedir.

Görsel 7: Grup II. A Kazıma Tekniğiyle Oluşturulmuş Çeşitli Bezemeler

Kazıma ve tarak bezeme motifine sahip örnekler; İzmir’de Nif-Olympos (Başpınar Kilisesi) (Doğar 2015: 64, pl. VIII: 37); Muğla’da Stratonikea ve Beybağ (Öztaşkın 2013: 400, Lev. 15, 172-175, 401, Lev. 16, 183, 184; 402, Lev. 17, 191-198); Yunanistan-Panagitsa⁴, Thebes-Kadmeia⁵, Thebes⁶; Bulgaristan’da Debelt⁷, Polski Grades Köyü⁸ ve Ukrayna’da Khersonesos⁹’da tespit edilmiştir.

Grup II. B

Tek renk sıra ve kazıma tekniğine sahip Grup II. A örnekleri, oksit boya ile vurgula hale getirilerek Grup II. B örneklerini oluşturmuştur. İyi pişirime sahip olmayan bu gruba ait öenkerlerde de deve tüyü rengine (5YR/7/6, 5YR/7/8, 7.5YR/7/6), sahip pudramsı hamurları kimi zamanda kırmızı-kahverengi (2.5YR/5/8, 2.5YR/7/6, 2.5YR/7/8, 2.5YR/7/10) tonları gözlemlenmiştir. Kabın iç yüzeyini, dışta da ağız kenarı ile sınırlı olan krem ya da beyaz astar oldukça kalın tabaka halindedir. Grup II. B örneklerinde, sarı

⁴ Yazarın 12. yüzyıl sonu-13. yüzyıl başına tarihlendirdiği kazıma dekorlu örnekler için bkz. Armstrong 1989, plate 11: 8-14, fig.23.

⁵ Kazıma dekorlu örnekler için bkz. Armstrong 1993, plate 133b: 171,174; plate 35b: 258-267; plate 36a: 289-295

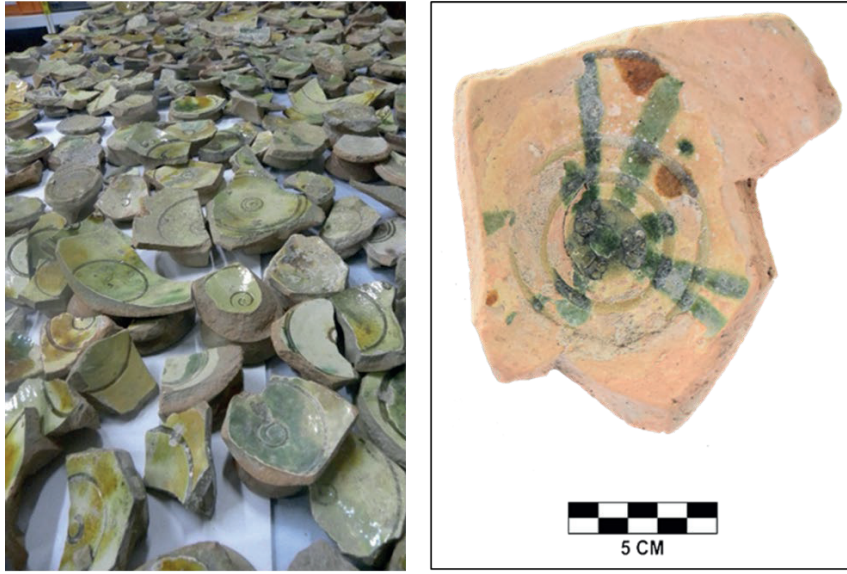
⁶ Kazıma dekorlu örnekler için bkz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Waksman vd. 2014, 387, fig. 4: a-f.

⁷ Tarak bezemeli örnekler için bkz. Manolova vd. 2006, 171, fig. 10.

⁸ Tarak bezemeli örnekler için bkz. Борисов 2017, 302, Рис. 15, 303, Рис. 16, 304, Рис. 17, 18.

⁹ Kazıma dekor ve tarak bezemeli örnekler için bkz. Waksman, 2007, 386, fig. 4, BYZ297-BYZ298, BYZ, 327, 393, fig. 10, BYZ332.

ve yeşilin tonlarındaki tek renk üzerine, yeşil ve sarı-kahverengi tonlarında oksit boyalar eklenmiştir. Oksit boya ile oluşturulan spiral ya da dalgalı hatta sahip bezemeler alelacele yani serbest kompozisyon oluşturacak bir görünüme sahiptir. Örneklerin üzerindeki boyaların fırça benzeri bir gereçle yapıldığı düşünülmektedir. Yeşil ya da kahverengi tonlarında, oksit boyalarla oluşturulan bezeme Anaia Üretimi Zeuksippus B grubu örneklerini akla getirir de bu gruba ait örnekler daha düşük kaliteli üretimler olduğunu düşündürdüren ayrıntılardır (Görsel 8). İyi pişirime sahip olmayan hamurları ve özensiz dekorasyon programı daha düşük bütçeli alımlar için yerel pazarda yer edindiğini düşündürmektedir. Kısacası Anaia Üretimi Zeuksippuslar daha maliyetli ürünler olup alıcı profili buna uygunken, Grup II B. örnekleri daha maliyetsiz olup alıcı profili buna göre şekillenip pazarda yer edinmiştir.

Görsel 8: Anaia üretimi Zeuksippuslar ve Grup II. B örneklerinin benzerlikleri.

P. Armstrong'un 1989 tarihli yayınında da belirttiği gibi, oksit boyalı kazıma seramikler günümüzde de halen herhangi bir önemli kronolojik çerçeveye yerleştirilmesi zor olan seramik grupları arasında yer almaktadır. Benzer karakterde bezemeye sahip örneklerin, 13. yüzyıldan 18. yüzyıla değin görülmesi dönemsel olarak ayrımı güçleştirmektedir. Evgenidou gibi araştırmacılar, bu tür çanak çömlekleri Yunanistan yarımadasında Osmanlı hakimiyetinin etkili olduğu dönemde (Tourkokratia) birçok yerel atölyede seri üretim gibi görünen standart formlarda üretiminin olduğunu altını çizmiştir (Armstrong 1989: 44). P. Armstrong Smixi ve Panagitsa'da yer alan seramik örneklerin ağız formunu bir belirleyici olarak görüp, bu gruba ait seramiklerin 12. yüzyıl sonu-13. yüzyıl başında üretilebileceğini varsaymış ve bu ağız formunun yayımlanan Bizans sonrası boyalı kazıma mallarda görülmediği düşüncesini paylaşmıştır (Armstrong 1989: 44). Bizans imparatorluğu ve ötesindeki bağlantılar üzerine yapılan çalışmalarda her zaman ilgi odağı olan Khersonesos'ta kazıma dekorlu ve tarak bezemeli-oksit akıtma dekorlu kaplar gün ışığına çıkarılmıştır (Waksman ve Romanchuk 2007: 383). Thebes'te eş merkezli Daireli Sgraffito¹⁰ olarak adlandırılan ve yalın kazıma bezemeye sahip seramiklerde kazımaya ek oksit boyaların eklediği seramik örneklerin varlığı tespit edilmiştir. Khaldiki de iç içe halkaların yanı sıra oksit akıtma boyaların da kullanıldığı örnek, 13. yüzyıl sonu-14.

¹⁰ Kazıma dekorlu örnekler için bkz. Waksman vd. 2014, 417.

Yüzyıla tarihlendirilmiştir. Selanik'teki bir atölyenin ürünü olduğu belirtilen kap, Selanik ile Bizans Kassandreia'sı arasında kurulan ticari ilişkilere tanıklık etmektedir (Angelkou 2019: 138, fig. 111).

Şeffaf sıra, parlak yeşil ve sarı-kahverengi tonlarında oksit boyalar eklenmiştir. Kazıma dekorsuz yalın akıtmalar, Grup II'B'de, kazıma dekorunu vurgulu hale getiren bezeme öğeleridir. Grup II. A'da tarak bezemeye sahip örneklerin, bu grupta akıtma oksit boya dekorlarıyla vurgulu hale getirildiği görülmektedir.

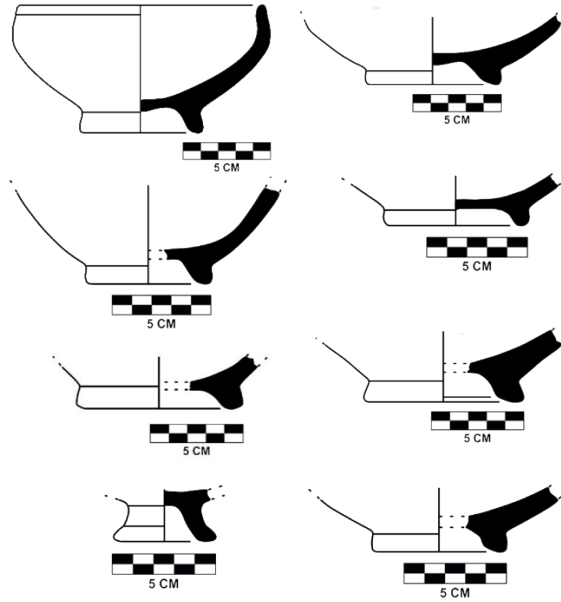
Formlar

Bu gruba ait örnekler genellikle çanak, kâse ve tabak formları ile karşımıza çıkmaktadır.

Kâseler

Ağız çapları; 13.8- cm, kaide çapları; 4.8-8.4 cm, yükseklikleri; 7 cm aralığındadır.

Ağza doğru kavislenen konik gövde, ucu sivriltilmiş ağız profili ve dışa açılan alçak halka kaide, dışa açılan yüksek halka kaide, alt yüzü bombe yapan kaide, hafif dışa açılan zemine oturan kısmı sivriltilmiş alçak halka kaide, dışa açılan alçak halde kaide, dışa açılan ve zemine oturmayan ucu sivriltilmiş, alçak halka kaide, hafif dışa açılan zemine tam oturan yüksek halka kaide gibi formlar görülmektedir (Görsel 9).

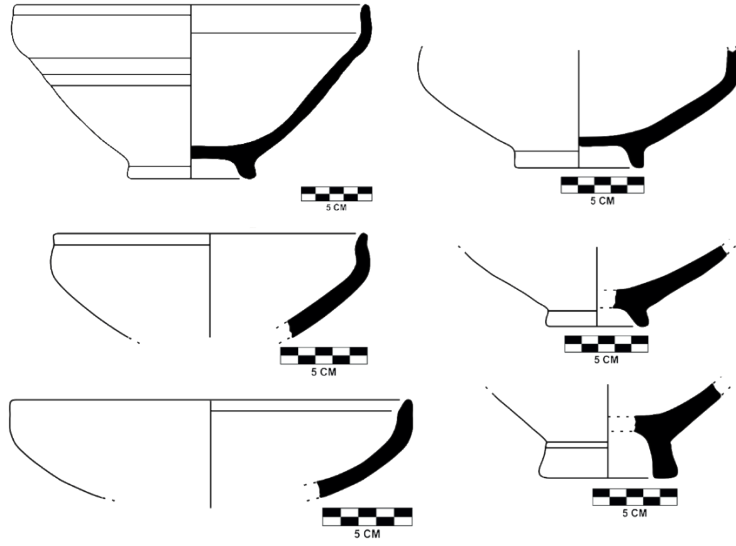

Görsel 9: Grup II.B kâse formları

Çanaklar

Ağız çapları; 17.6-24.4 cm, kaide çapları; 6-8.8 cm, yükseklikleri; 11.9 cm aralığındadır.

Ağza doğru kavislenen yayvan gövde, hafif dışa çekik dudak profili, yayvan gövde ve hafif dışa çekik dudak profili, ağza doğru kavislenen yayvan gövde, dışa açılan alçak halka kaide çanakların sınırlı formlarıdır (Görsel 10).

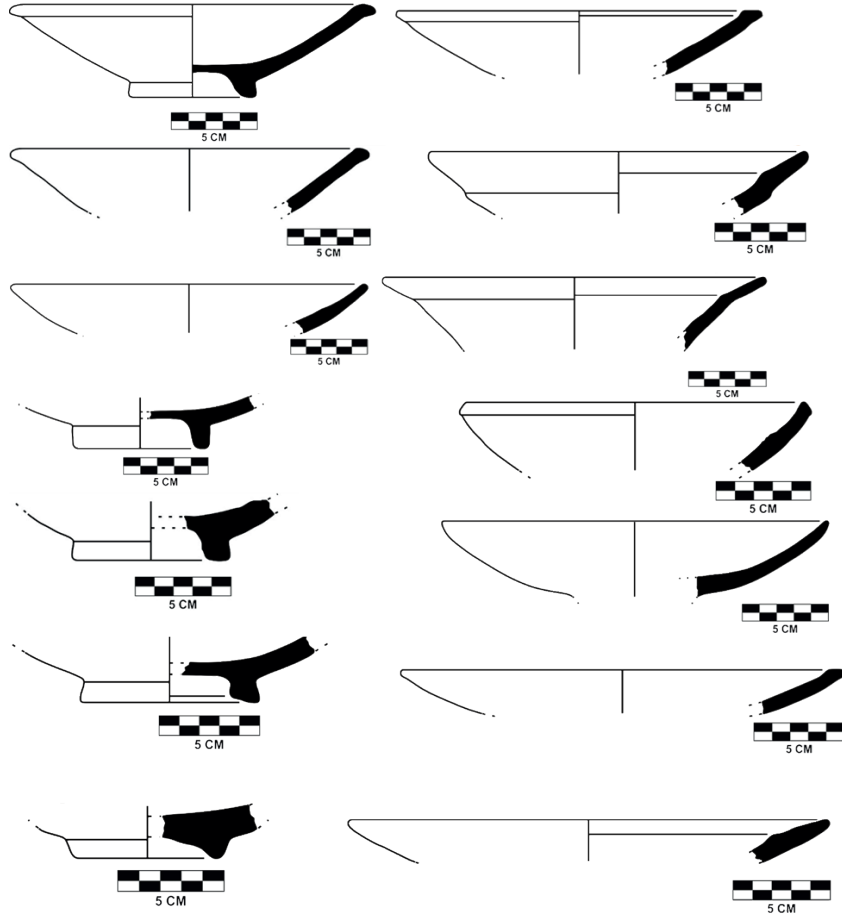

Görsel 10: Grup II.B çanak formları

Tabaklar

Ağız çapları; 18-24 cm kaide çapları; 6.8-8.6 cm yükseklikleri; 5.2 cm oldukları gözlemlenmiştir.

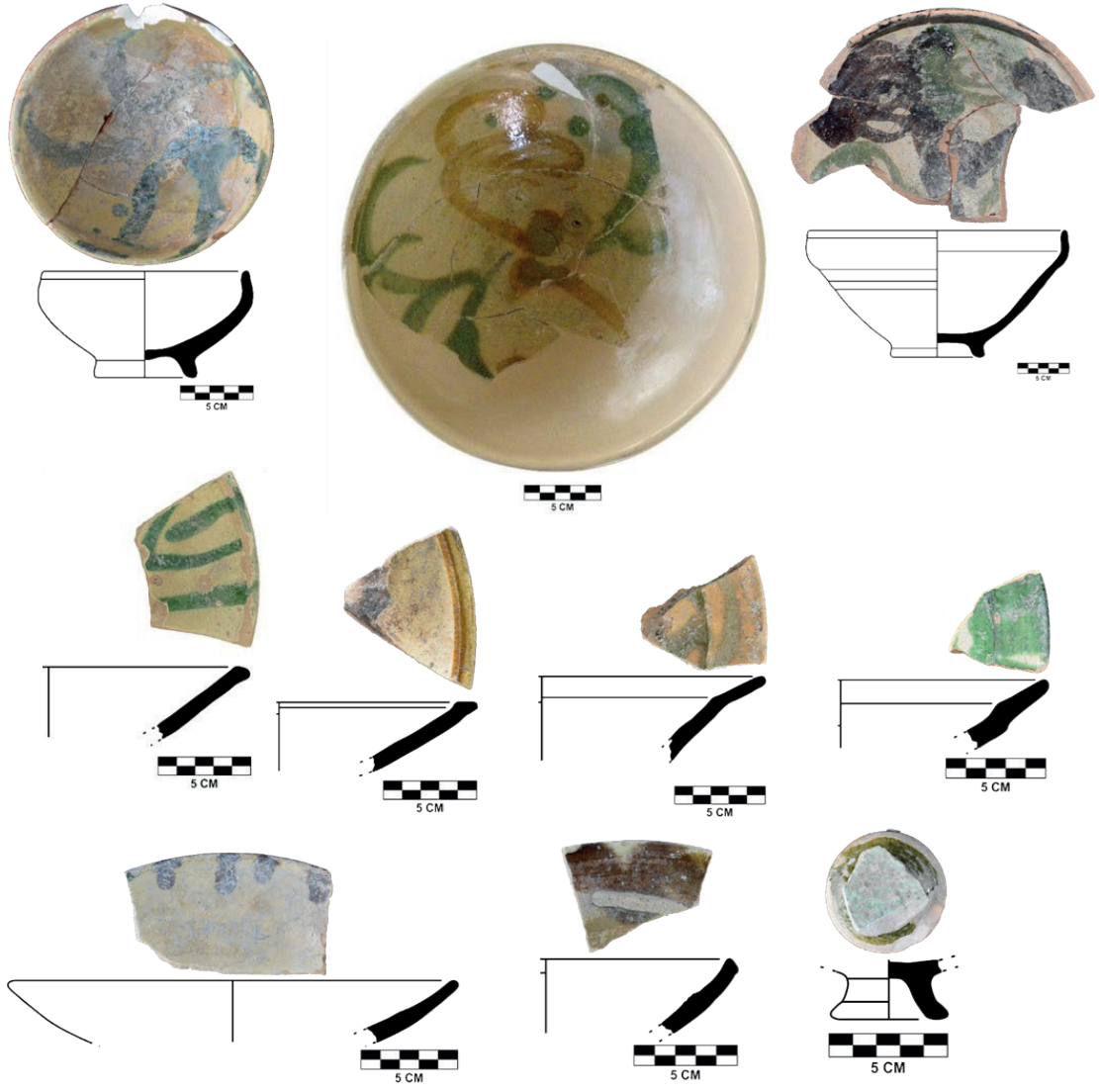
Dışa doğru açılan gövde, hafif dışa çekik düz ağız profili ve dışa açılan alçak halka kaide, dışa açılan gövde ve yuvarlatılmış basit ağız profili, dışa doğru açılan düz ağız profili, ağza doğru hafif kavislenen gövde, dışa doğru eğik geniş ağız tablası, dışa doğru düz genişleyen gövde, dışa doğru eğik geniş ağız tablası, hafif dışa açılan zemine düz oturan alçak halka kaide, zemin kısmı yivli, zemine tam oturmeyen hafif içe çekik, dışa açılan alçak halka kaide, dışa açılan alçak halka kaide ve zemine oturan kısmı çok hafif sivriltilmiş dik kaide tabakların görülen formlarıdır (Görsel 11).

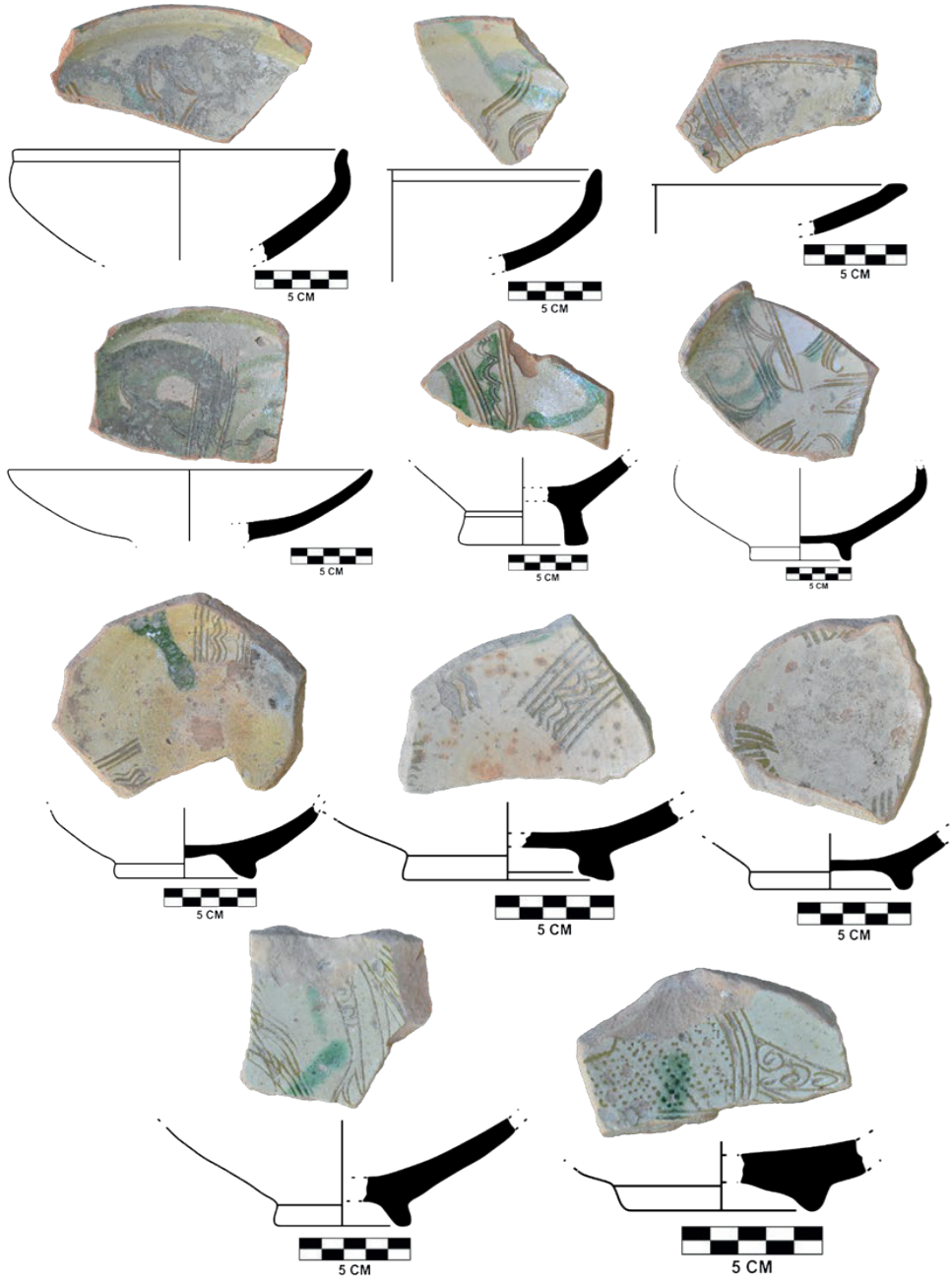
Görsel 11: Grup II.B Tabak Formları

Süsleme

Bezeme oluşturulan oksit boya kimi zaman yeşil, kimi zaman kahverengi, kimi zaman da yeşil ve kahverenginin kombinasyonu halinde uygulanmıştır. Bezeme repertuarında, oksit boya ile oluşturulan spiral ya da dalgalı hatta sahip bezemeler alelacele oluşturulmuş bir görünüme sahiptir. Oksit boyalar bazı örneklerde ağız bir bant gibi kuşatırken, bazı örneklerde ise ağızdan başlayıp gövdeye varmadan hemen kesilen akıtmalar halindedir. Oksit boya ile oluşturulan örnekler serbest şekilde kurgulanmıştır (Görsel 12). Kazıma tekniği; üçlü dalgalar halinde kompozisyona sahip tarak bezemeler iki dikey iki dalga halinde kazıma çizgiler, üç dikey üç dalgalı hatlar halinde tarak bezemeler, tarak kazımayı taklit eden, üç dikey üç dalgalı kazıma çizgiler, dört çizgi halinde yatay taramalar, ayak ve gövde kısmı seçilebilen bir grup stilize hayvan figürleri ve stilize bitkisel kıvrımlar oksit boyalarla vurgulu hale getirmiştir (Görsel 13).

Görsel 12: Grup II. B oksit boya ile oluşturulmuş bezemeler

Görsel 13: Grup II. B kazıma tekniği ve oksit boylarla oluşturulmuş çeşitli bezemeler.

-Oksit akıtma boya bezeme programına sahip örnekler; Sinop'ta Balatlar Kilisesi Kazısı (İnanan 2012: 149, 150, Res. 4); Manisa'da Aigai (Aiolis) (Doğer ve Armağan 2017a: 122, tablo 10, 129); İzmir-Kadifekale (Doğer ve Maktal-Cankö 2019: 123, fig. VII: 6); Muğla'da Beybağ (Öztaşkın 2013: 406, Lev. 21, 243); Yunanistan, Argos-Chonika'daki Panayia Kilisesi (Vassiliou 2018: 135, fig. 20a), Nemea'da Bazilika (Athannassopoulos ve Shelton 2018: 243, pl. 2, fig. 4, N18. 13. 8, N18. 17. 5), Eleftherna'da (Τσιγωνακη ve Γιαγκακη 2015: 442, fig. 14: δ) bir sarnıçta, Bulgaristan'da Polski Grades Köyü'nde (Борисов 2017: 308: Рис. 21, 1, 3) tespit edilmiştir.

Kazıma dekorlu- oksit akıtma boyalı ve tarak bezemeli-oksit akıtma boyalı örneklerin benzerleri; Sinop'ta Balatlar Kilisesi Kazısı¹¹, Manisa'da Aigai (Aiolis)¹², Muğla'da Beybağ¹³ ve Kurudere¹³, Alanya Kalesi¹⁴, Aydın'da Aphrodisias¹⁵, Ukrayna'da Khersonesos'ta¹⁶ gün ışığına çıkmıştır.

Üretime Dair Veriler

Kadıkalesi/Anaia'da Grup II örneklerine dair astarlanmamış, astarlanıp sırlanmamış, üretim hatalı ve pişirim hatalı parçalar gözlemlenmiştir (Görsel 14). Bazı parçalarda tespit edilen ayrıntılar, fırınlanma aşamasına dair ip ucu vermektedir. Söz gelimi, fırınlanma esnasında bir kabın altında kalan kabın, bir kısmı ısıya temas edip pişmişken, diğer kısmı ısıya temas edemediği için tam anlamıyla pişmemiştir. Buda kabın dış yüzeyinde iki farklı ton olmasına neden olmuştur. Nitekim bir tabağa ait ağız parçasında da başka kaba ait hamur kalıntısı gözlemlenmektedir. Üç ayak izi gözlemlenmeyen kapların, üst üste kapatılarak fırında pişirim yapıldığını gösteren ip uçlarıdır. Geç Bizans Dönemi'nde seri üretim yapabilme amacıyla üç ayak kullanımının bu grupta görülmemesi ve Anaia Üretimi Zeuksippuslardan farklı şekilde fırınlama aşaması geçirdiğinin altını çizmek gereklidir. Grup II'ye ait kapların oldukça büyük boyutlarının, belirlenen fırınlanma aşamasının oluşmasında önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

11 Kazıma dekorlu- oksit akıtma boyalı ve tarak bezemeli-oksit akıtma boyalı örnekler için bkz. İnanan 2012, 156, Tablo 3, a, Kat. No. 10, b, Kat. No. 11, c, Kat. No. 12, g.

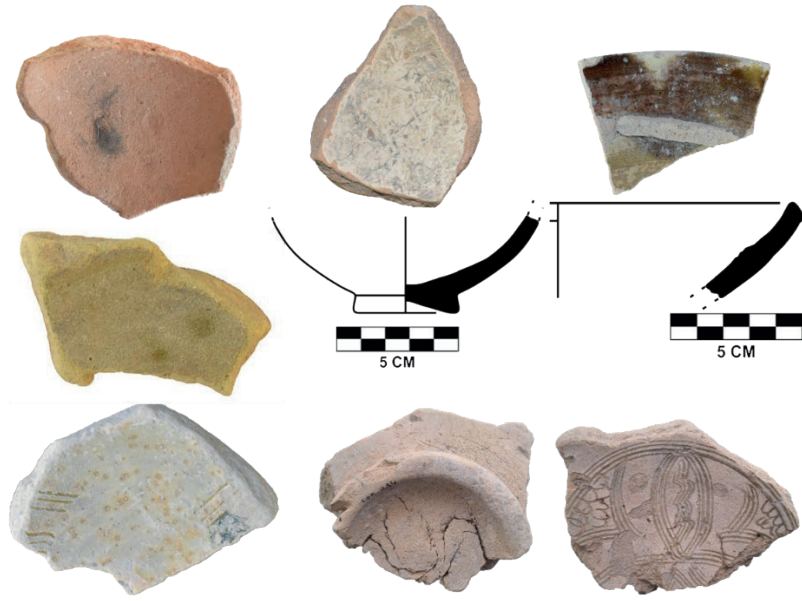
12 Tarak bezemeli-oksit akıtma boyalı örnekler için bkz. Doğer ve Armağan 2017a, 122, Tab. 10, 128.

13 Kazıma dekorlu- oksit akıtma boyalı ve tarak bezemeli-oksit akıtma boyalı örnekler için bkz. Öztaşkın 2013, 403, Lev. 18, 210-212; 404, Lev. 19, 213-218.

14 Kazıma dekorlu-oksit akıtma boyalı örnekler için bkz. Bilici 2008, 394, Res. 6.

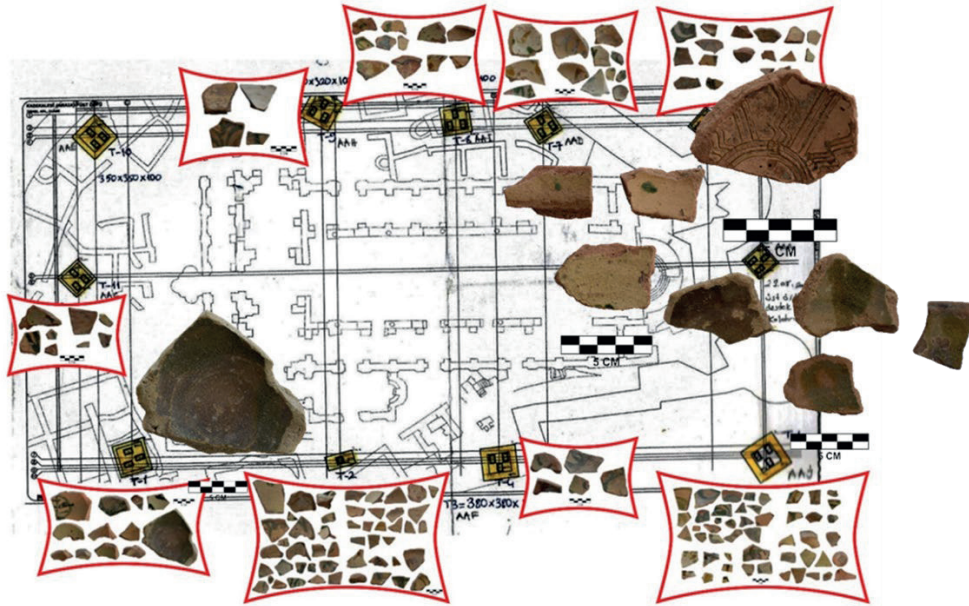
15 Kazıma dekorlu- oksit akıtma boyalı ve tarak bezemeli-oksit akıtma boyalı örnekler için bkz. Öztaşkın 2017, 176, plate 5, 1-6.

16 Kazıma dekorlu-oksit akıtma boyalı örnekler için bkz. Waksman ve Romanchuk, 2007, 386, fig. 3, BYZ295.

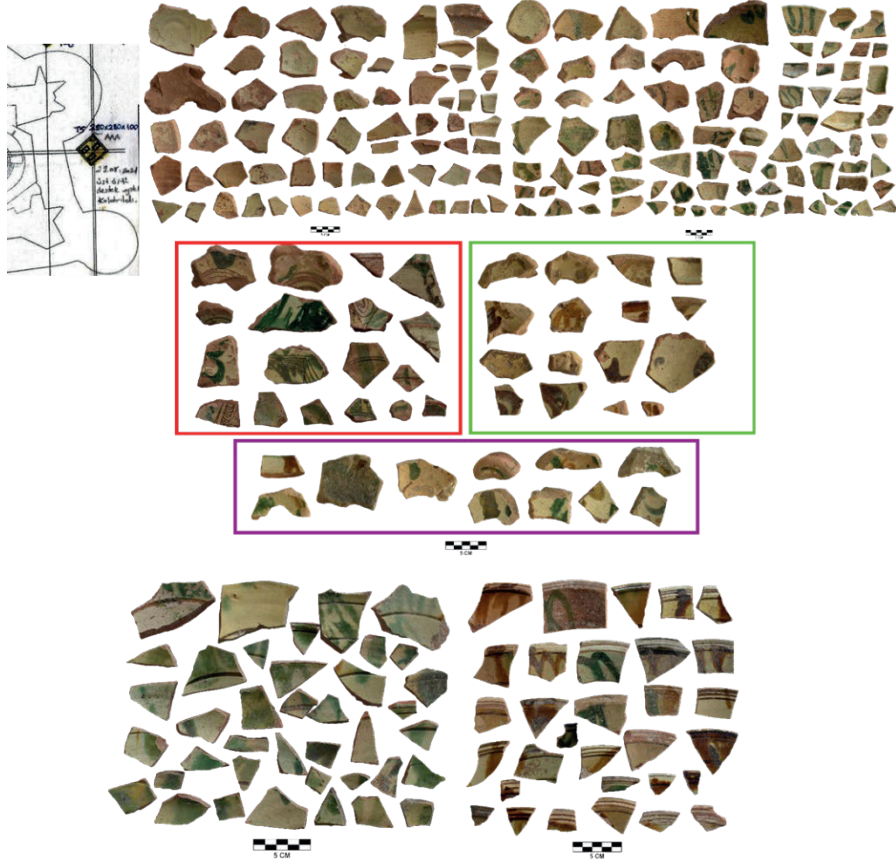

Görsel 14: Grup II'nin Üretimine işaret eden astarlanmamış, astarlanıp sırlanmamış, üretim hatalı ve pişirim hatalı parçalar.

Kilisenin üst örtüsünü taşıyacak ayaklar için açılan sondajlar, Grup II A ve B ye ait çok sayıda parçanın bir arada görülüp değerlendirilmesi için oldukça önemli veriler sunmuştur (Görsel 15). 2021 yılında yapılan sondajlar bu gruba ait üretime dair verileri de beraberinde getirmiştir. Söz konusu sondajlarda çok sayıda Zeuksippus grubuna ait seramik ve Grup II'ye ait üretim hatalı örneğin birlikte gelmesi, aynı dönemde farklı bütçeler için farklı kalitelerde mallar üretildiğini düşündürmektedir (Görsel 16). Grup II A ve B örneklerinin iyi pişirimli olmayan yapısı, iyi pişirime sahip olan Zeuksippus seramiklerden her ne kadar farklı olsa da benzer oksit boya dekorları ile tüketiciye hitap etmeye çalıştığı düşüncesini tekrar vurgulamamıza sebep olan verilerdir.

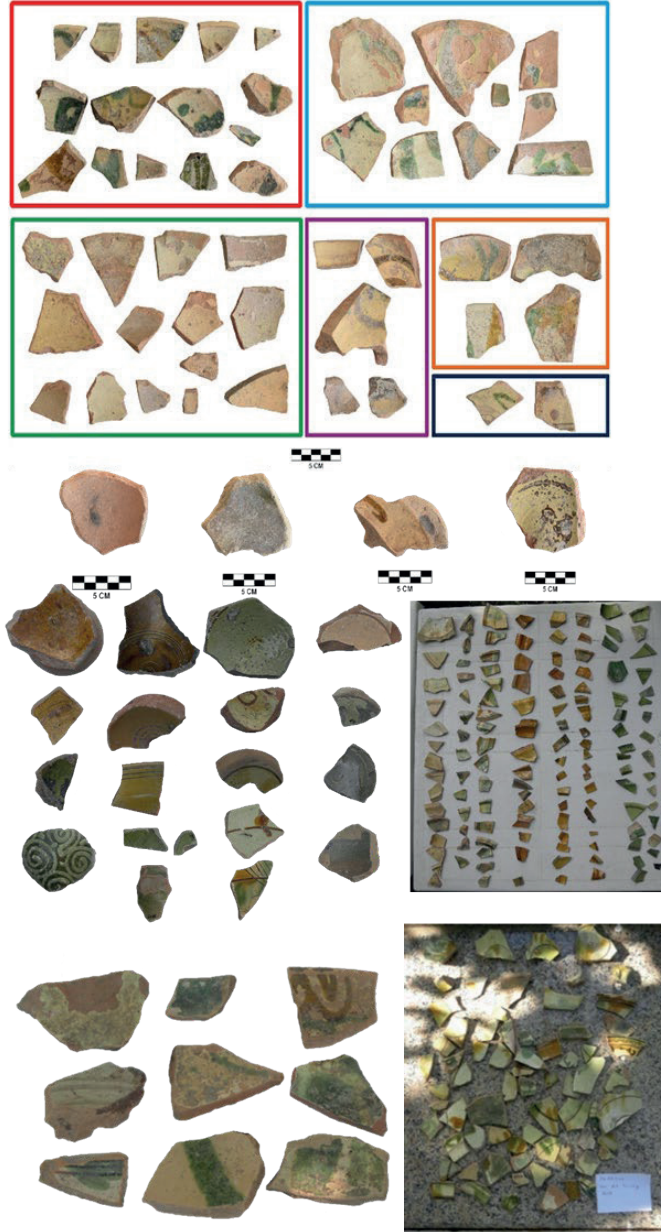

Görsel 15: 2021 yılında kilisenin üst örtüsünü taşıyacak ayaklar için açılan sondajlardan farklı noktalardan gelen Grup II örnekleri ve üretime işaret eden parçalar

Görsel 16: Doğu sur duvarına yakın kesimde açılan sondajdan seri üretim halinde gelen Anaia üretimi Zeuksippus B ve Grup II.B örneklerinin bir kısmı

Yine aynı yıl içerisinde doğu sur duvarında kaldırılan üç ayakta, bu gruba ait seramikler küçük bir alandan çeşitli gruplar halinde gelmiştir. Yine 2013 yılında bu alanda yürütülen çalışmalarla Zeuksippus seramik grubuyla birlikte Grup II'ye ait seramik parçalarının gözlemlenmesi oldukça önemlidir (Görsel 17). Her iki gruba ait üretim hatalı örneklerin olması hem grupların üretiminin kanıtı olması hem de tarihlendirme açısından da oldukça önemlidir. Birlikte yoğun olarak bulunması, her bütçeye sahip üretimin adeta birer kanıtı niteliği taşımaktadır.

Görsel 17: Doğu sur duvarında kaldırılan ayaktan gelen 2021 yılı ve 2023 yılı seramik grupları

Sonuç

Kadıkalesi/Anaia'da gün ışığına çıkan seramiklerin karakteriyle benzeşen örnekler kimi zaman Beylikler Dönemi olarak nitelendirilmektedir. Kadıkalesi/Anaia Grup II örnekleri, Beylikler dönemi¹⁷ olarak adlandırılan seramik grubu göz önüne alındığında form, bezeme ve yapısal özelliklerinde Bizans karakteri yoğun olarak hissedilmektedir. Kimi yayında, Geç Bizans dönemi ve Beylikler dönemi seramiklerinin ayrımı kimyasal

¹⁷ Beylikler dönemi seramikler için ayrıca bkz. Vroom 2005: 40, pl. 2, 41, pl. 3, 43, pl. 5, 47, pl. 9, 48, pl. 10; Vroom ve Fındık 2015: 218, Çizim, 262, pl. 7, Kat. No. 76, 263, pl. 8, Kat. No. 77-86, 264, pl. 9, Kat. No. 87-91, pl. 10, 265, Kat. No. 92-99, Fotoğraf, 286, pl. 31, Kat. No. 89-95, 287, pl. 32, Kat. No. 97-105, Beylikler dönemine dair üretim verileri için ayrıca bkz. Vroom 2005: 47, pl. 9: 16; Vroom ve Fındık 2015: 292, pl. 37, Kat. No. 210-216.

analiz dışında, çıplak göz yordamıyla yapılabildiği bazı ayrıntılar grubu tanımlayıcı özellikler olmuştur. Bu anlayışta, Beylikler dönemi seramiklerinin neredeyse karakteristik özelliği olarak belirtilen kaide kısımlarının alt kısmındaki çatlak görünüm¹⁸, Kadıkalesi/Anaia örneklerinde tespit edilmemiştir. Beylikler Dönemi olarak adlandırılan seramiklerin boyutları, cidar kalınlıkları, ağız profilleri ve kaide formlarında birtakım detaylar ortaya konmuştur¹⁹. Söz gelimi, çok renkli sgraffito seramikler- Kabın formuna yönelik, karakteristik bir özellik olarak belirtilen diğer bir ayrıntı ise kaidelerin alt kısımlarında oluşan hafif bombedir²⁰. Aynı hamur, astar ve sır özelliği gösteren, Kadıkalesi/Anaia örneklerinin bazılarında bu form tespit edilirken, bazılarında tespit edilememektedir. Bu bilgi kapsamında, form bakımından da kesin bir ayırım yapmamız mümkün değildir.

Geç Bizans dönemi seramiklerinde seri üretim amaçlı üç ayak kullanımı bilinmektedir. Anaia Üretimi Zeuksippus seramikler bu seri üretim anlayışı ile üç ayakla fırınlanmışlardır. Makaleye konu olan gruba ait seramiklerde herhangi bir üç ayak izi tespit edilmemiştir. Bu da fırınlanma kurgusunun seramik kabın boyutuna göre değişen bir aşama olabileceğini gösterir niteliktedir. Nitekim büyük boyutları ile üç ayak kullanımı görülmeyen Ege Kapları ile benzer fırınlama aşaması geçirdiği düşünülmektedir.

Kadıkalesi/Anaia'da gün ışığına çıkarılan üretime işaret eden parçalar bu grubu temsil eden örneklerin üretimine dair yayılım alanını tespit etmede bir adım niteliğindedir. Bu gruba ait örneklerin gün ışığına çıktığı kazı buluntularının yayınlanması ile yayılım alanlarının sınırları net bir şekilde görülebilecektir.

KAYNAKÇA

- Angelkou E. (Ed.) (2019), *From Macedonian to Thessalian Temples from Rentina to Velika*, Ministry of Culture and Sports, Museum of Byzantine Culture, Thessaloniki.
- Armstrong P. (1989). "Some Byzantine and Later Settlements in Eastern Phokis", *The Annual British School of Athens*, 84, 1-47.
- Armstrong P. (1993). "Byzantine Thebes: Excavations on the Kadmeia, 1980", *Annual of the British School at Athens*, 88, 295-335.
- Athanassopoulos E. ve K. Shelton. (2018) "The Sanctuary of Zeus at Nemea, Greece: The Medieval Deposits (12th-13th Centuries A.D.)", *XI. AIECM3 Uluslararası Orta Çağ ve Modern Akdeniz Dünyası Seramik Kongresi Bildirileri, Ekim 2015*, Cilt 2, Ed. D. Karakaya ve T. G. Little, Antalya: Koç Üniversitesi, VEKAM, 241-246.
- Bilici S. (2008). Bazı Örnekleriyle Alanya Kalesi Kazısında Bulunan İthal Kıbrıs Sırlı Seramikleri, *ADALYA XI*, 373-397.
- Borisov, B./ Борисов, Б. (2017). "Поливная керамика из средневекового поселения у с. Полски Градец в районе г. Раднево (Южная Болгария)"="Glazed Wares from the Medieval Settlement near Polski Gradets, Radnevo Region (Southern Bulgaria)", *Glazed Pottery of the Mediterranean and the Black Sea Region 10th-18th Centuries*, Vol. 2, 287-315.

¹⁸ Konuya ilişkin bilgi için bkz. Vroom ve Fındık 2015: 218.

¹⁹ Konuya ilişkin ayrıca bkz. Arık 2007, 228; fig. 9; Gök-Gürhan 2010: 59-83; Gök-Gürhan 2011: 45-70.

²⁰ Ayrıca bkz. Meriç 2021: 534.

- Doğer, L. (2015). "Late Byzantine and Ottoman Pottery from Nif-Olympus", *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, BAR International Series 2750, Ed. E. Laflı ve Sami Patacı, (57-69), England.
- Doğer, L. ve M. E. Armağan, (2017a). "Byzantine Glazed Pottery Finds from Aigai (Aiolis) Excavations", *Glazed Pottery of the Mediterranean and the Black Sea Region 10th-18th Centuries*, Cilt 2, 107-133.
- Doğer, L. ve M. E. Armağan, (2017b). "Aigai (Aiolis) Kazısı 2004-2014 Yılları Bizans Dönemi Buluntuları", *XX. Uluslararası Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, (2-5 Kasım 2016), Cilt 1, Sakarya, 484-503.
- Doğer, L. ve D. Maktal-Canko, (2019). İzmir Kadifekale 2015 Yılı Bizans Sarnıcı Araştırma Kazısından Seramik Buluntular, *SMYRNA/İZMİR, Kazı ve Araştırmaları III*, Ed. H. Göncü, D. S. Akar-Tanrıver ve A. Ersoy, (111-134), Ege Yayınları: İstanbul.
- Doğer, L. ve M. E. Armağan (2020). Amorium, Yukarı Şehir İç Sur Alanı Kazısından Geç Orta Çağ Sırlı Seramikleri Üzerine İlk Gözlemler, *Art-Sanat*, 14, 71-110.
- Gök-Gürhan, S. (2007). "A Study of Byzantine and Ottoman Ceramic Fragments Found By Surface Survey North and West of Yeldeğirmeni Mound", 1997, *Environment, Society and Community Life from Prehistory to the Present*, The British Institute at Ankara Monograph 35, (109-122), Ed. K. Lambrianides ve N. Spencer,
- Gök-Gürhan, S. (2010). "Beylikler Dönemine Ait Sgraffito Teknikli ve Tek Renk Sırlı Kaplar (Manisa Gülgün Hatun Hamamı Buluntuları)", *Sanat Tarihi Dergisi* 17(2), 59-83.
- Gök-Gürhan, S. (2011). "1995-2009 Yılları Arasında Ortaya Çıkarılan Seramiklerin Değerlendirilmesi", *Sanat Tarihi Dergisi* 18(2), 45-70.
- İnanan F. (2012). "Sinop Balatlar Kilisesi Kazısı Sırlı Bizans Seramik Buluntularının Ön Değerlendirmesi", *TÜBA-AR*, 15, 147-160.
- Manolova-Voikova M., K. Kostova ve T. Drazheva, (2006). "Mediaeval ceramics from the stronghold at the village of Debelt, Thrace and Chemmontos 4th-14th century", *Volume I/Тракия и Хемимонт IV-XIV век. Том I*, 164-176.
- Meriç Z. A. (2021). "Bizans ile Beylikler Arasındaki Kültürel Etkileşim", *Prof. Dr. Jak Yakar'ın Danışmanlığında, Anadolu'da Etnoarkeoloji Araştırmaları (Prehistorik Dönemlerden Günümüze Kadar) Under the Supervision of Prof. Dr. Jak Yakar/Ethnoarchaeological Studies in Anatolia (From the Prehistoric Times to the Present*, 526-542, Doruk Yayıncılık.
- Öztaşkın, M. (2013). *Stratonikeia ve Lagina Kazılarında bulunan Bizans Dönemi Seramikleri (2008-2010 yılları)*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.
- Öztaşkın, M. (2017). "Byzantine and Turkish Glazed Pottery Finds from Aphrodisias", *Glazed Pottery of the Mediterranean and the Black Sea Region 10th-18th Centuries*, Cilt 2, 165-188.
- Tsigonaki/Τσιγωνακη X. ve A. Γιαγκακη, (2015). "Οι αρχαιολογικές έρευνες του Τομέα ΙΙ στις Δεξαμενές της Ελεύθερνας και η μαρτυρία της κεραμικής"="The archaeological researches of the Sector II in the cisterns of Eleutherna and the Ceramic Evidence", Αρχαιολογικο Έργο κρητησ 3, Πρακτικά της 3ης Συνάντησης Ρέθυμνο, 5-8 Δεκεμβρίου 2013, ρεθΥμνο, 429-448.

- Waksman S.Y ve A. I. Romanchuk (2007). “Byzantine Chersonesos, an investigation of the local production of ceramics by chemical analysis”, *Byzas* 7, Ed. B. Böhlendorf-Arslan, A. O. Uysal ve J. Witte-Orr, (383-398), İstanbul: Ege Yayınları.
- Waksman, S., Kontogiannis, N., Skartsis, S. ve Vaxevannis, G. (2014). „The Main ‘Middle Byzantine Production’ and Pottery Manufacture in Thebes and Chalkis The Main ‘Middle Byzantine Production’ and Pottery Manufacture in Thebes and Chalkis”. *The Annual of the British School at Athens* (109), 379-422.
- Vassiliou A. (2018). “Sherds from around the Church: Pottery from the Panayia Church at Chonika, Argolis”, *AURA*, Vol. 1, Ed. Κωνσταντίνος Κοπανιάς ve Ιωάννης Παπαδάτος, (127-155), Athens, Greece.
- Vroom, J. (2005). “Medieval Pottery from the Artemision in Ephesus: Imports and Locally Produced Wares”, *Spätantike und Mittelalterliche Keramik aus Ephesus. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften*, 17-49.
- Vroom J. ve Fındık E. (2015), “The Pottery Finds, *Die Türbe im Artemision*”. *Ein frühosmanischer Grabbau in Ayasuluk/Selçuk und sein kulturhistorisches Umfeld*, (Ed). S. Landstatter, Editör, Die Deutsche Bibliothek, 205-292, Viyana.

